

Apjir/ e-ISSN: 2602-2893

Cilt: 4, Sayı: 2, 2020, ss. 212-230/ Volume: 4, Issue: 2, 2020, pp. 212-230

Journal homepage: <https://apjir.com/>

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

BABUR-NÂME'DEKİ MESAFE VE UZUNLUK BİRİMLERİ

Seda KAVALLI

Doktora Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli

Postgraduate Student, Kocaeli University, Kocaeli/Turkey

seda.kavalli@hotmail.com

orcid.org/0000-0002-0024-7367

Öz

Tarih boyunca insanoğlu günlük hayatta kullandığı nesnelerin uzunluğunu, ağırlığını ya da mekanlar, şehirler arasındaki mesafeleri kıyaslamak için ölçme gereği duymuştur. Bu ölçme işlemini de dilin sunduğu imkanlarla farklı biçimlerde ifade etmiştir. İnsanoğlu bazen günlük hayatında kullandığı ya da doğada yer alan bir nesneyi temel alarak, bazen de vücudun bazı organlarıyla kıyaslamalar yaparak ölçme işlemini gerçekleştirmiştir.

Her milletin kendine özgü bir ölçü sistemi vardır. Bugünkü ortak metrik sistemin kabulüne kadar ölçü adlarında farklı terimler kullanılmıştır. Türk dili, bu terimleri kullanırken ya kendi kelime türetme yolları ile yeni kelimeler türetmiş ya da yabancı dillerden yeni terimler alıntılamıştır.

Bu makalede Gazi Zahirüddin Muhammed Babur'un Babur-nâme (Vekayi) adlı eserinin Fergana, Kabil ve Hindistan bölümlerinde geçen 'mesafe ve uzunluk' birimleri ile ilgili terimler üzerinde durulmuştur. Babur-nâme'nin Haydarâbâd nüshası esas alınarak metinde geçen mesafe ve uzunluk birimleri ile ilgili terimler taranmış, bu terimlerin metinde ifade ettiği anlamlar örnekleriyle verilmiştir. Ayrıca bu terimler etimolojik bakımdan ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Çağatay Türkçesi, Babur-nâme, ölçü terimleri, ölçü, uzunluk, mesafe

DISTANCE AND LENGHT MEASUREMENT UNITS IN THE BABUR-NAME

Abstract

Through the history, human beings have needed to measure and weight of the casual objects or the distances between the cities and places in order to make a comprasion. The measurements have been described in a variety of forms with the possibilities of language. Sometimes human beings have made these by measurements based on an object used in daily life or existing in the nature and sometimes comparing with the body organs.

Every nation has a distinctive measurement system. There have been different usages in measure name until the acceptance of the common metric system. While using these terms Turkic language either has derived new words by its own word formation ways or has calqued new terms from foreign languages.

In this article, the terms related to distance and measurement units used in the Fergana, Kabul and Hindustan parts of the Babur-nama by Muhammed Zahiruddin Babur was emphasized, it was given usages of these terms by examples in this text. In addition, these terms were analyzed ethymologically.

Key words: Chagatay Turkic, Babur-nama, measurement terms, measurement, length, distance

Atıf / Cite as: Kavallı, Seda. "Babur-Nâme'deki Mesafe ve Uzunluk Birimleri". *Apjir* 4/2 (Ağustos 2020), 212-230.

1. Giriş

Türk tarihinin önemli şahsiyetlerinden biri olan Babur, tarihi kişiliğinin yanısıra kaleme aldığı eserlerle de Türk dili ve edebiyatı için her zaman büyük önem teşkil etmiştir. Çağatay edebiyatı Ali Şir Nevayî ile şiirde klasik şeklini almış, Babur ile de nesir sahasında büyük ilerleme kaydetmiştir. Çalışmamızın temelini oluşturan *Babur-nâme* metni yalnızca Çağatay edebiyatının değil, bütün Türk edebiyatının da en güzel mensur örneklerinden biri olarak kabul edilmiştir.

Şimdiye kadar Babur'un adına bağlanarak *Babur-nâme* olarak tanınan *Vekayi*, Babur'un 12 yaşında iken Fergana tahtına çıktığı 10 Haziran 1494 tarihinde başlar ve ölümünden 16 ay öncesine kadar devam eder. Eserin başlıca özelliklerinden biri başka hatıra kitaplarında olduğu gibi yazarın kendini temize çıkarmaya çalıştığının sezilmemesi ve olayların elinden geldiği kadar doğru ve tarafsız yazılmış olmasıdır, Babur eserinde bunu kendisi de açıkça söylemektedir. Babur hatıralarında gördüğü yerlerin coğrafi durumunu, hayvan ve bitkilerini, anıtlarını, oralardaki halkın siyasi, idari ve askeri teşkilatını; tanıdığı kimselerin düşünce ve hareketlerini açık ve sade bir dil, yapmacıksız, samimi bir üslupla yazmıştır. Bu bakımdan *Vekayi* Çağatay nesrinin en güzel örneklerinden biri sayılmaktadır. *Vekayi*'in ilk olarak 1589'da Farsça'ya daha sonra Latince, Flemenkçe, Fransızca, Almanca, İngilizce, Rusça, Urduca ve Hintçeye çevrilmesi, bu eserin önemini, bilim dünyasındaki yerini, şöhretini ortaya koymaktadır (YÜCEL, 1995: 16). Haydarâbâd ve Kazan olmak üzere iki nüshası vardır. Eser üzerinde Reşit Rahmeti ARAT çalışma yapmıştır (ARAT, 1987).

Türkiye Türkçesinde "Bir niceliği, o nicelik için kabul edilmiş birimlerden birine göre oranlayarak değerlendirme, mizan" olarak tanımlanan ölçü, tarih boyunca toplumlarda farklılık göstermiş, her ulus kendine özgü ölçü birimleri geliştirmiş ve kullanmıştır. Bu farklılıklardan dolayı da uluslararası bir ölçü birimi belirlenememiştir. Zaman içerisinde

toplumların birbirleriyle olan iletişimin ilerlemesi, ticaretin gelişmesi gibi nedenlerle ortak bir ölçü sistemine ihtiyaç duyulmuştur.

Eski Türkçe döneminde olduğu gibi Doğu Türkçesinde de ortak kullanılabilir bir ölçü sistemi arayışı devam etmiştir. Bahsedilen şeyin ölçeklendirilmesinde dilin bütün imkanlarında yararlanıldığı, farklı anlatım yollarına gidildiği görülmektedir. Özellikle de başta uzunlar olmak üzere günlük hayatta büyük çoğunluk tarafından kullanılan ortak terimler aktarımlar yapılmıştır (ORAL SEYHAN, 2007).

2. Kaynaklar ve Yöntem

Yapılan bu çalışmada *Babur-nâme* metni taranarak Türkçe ve yabancı kökenli (Arapça, Farsça ve Moğolca) mesafe ve uzunluk ifade eden terimler tespit edilerek etimolojik bakımdan ele alınmıştır. Bu çalışmada üzerinde durulan mesafe ve uzunluk ifadeleri şunlardır:

A. Türkçe kökenli mesafe ve uzunluk ifadeleri

1. İlig
2. Oq atımı
3. Qarı
4. Qarış
5. Tutam
6. Yıgaç

B. Yabancı kökenli mesafe ve uzunluk ifadeleri

1. Argamçı
2. Cev
3. Gez
4. Kürûh
5. Menzil
6. Mîl
7. Qadem
8. Şer'î
9. Tanab

Babur-name metninden örnekler verilirken bazı transkripsiyon harfleri şu şekilde gösterilmiştir:

ا ( ) → a, â; ق → q; نك → η; او → û; اي → é, i, î

Kısaltmalar

Ar.: Arapça

ARAT: Reşit Rahmeti Arat, *Vekayi-Babur'un Hâtıratı*, Cilt:I-II

BN1: Duygu Koca, *Babur-nâme'nin [1b-60b] Arasındaki Bölümünün Gramatikal Dizini ve Sözlüğü*

BN2: Bilal İsmail Şirin, *Babur-nâme'nin [120a-183a] Arasındaki Bölümü (Metin, Gramatikal Dizin ve Sözlük)*

BN3: Gökhan Çevik, *Babur-nâme'nin [184a-244b] Arasındaki Bölümü (Metin, Gramatikal Dizin ve Sözlük)*

BN4: Hakan Terzioğlu, *Babur-nâme'nin [245a-304b] Arasındaki Bölümü (Metin, Gramatikal Dizin ve Sözlük)*

BN5: Seda Kavallı, *Babur-nâme'nin [304a-382a] Arasındaki Bölümü (Metin, Gramatikal Dizin ve Sözlük)*

DLT: *Divanu Lugati't-Türk*

EDPT: *An Etimological Dictionary of Pre-thirteenth-Century Turkish*

Far.: Farsça

KB: *Kutadgu Bilig*

KE: *Kıyasü'l-enbiya*

LÇTO: *Lugat-i Çağatay ve Türkî-i Osmânî*

LESSING: *Moğolca-Türkçe Sözlük*

Moğ.: *Moğolca*

NF: *Nehcü'l-Ferâdis*

sf.: *Sayfa*

WF: *Old Turkic Word Formation*

3. Bulgular

3. A. Türkçe Kökenli Mesafe ve Uzunluk İfadeleri

3. A. 1. İlig

İlig < ايليك *“Parmak”* anlamında olan ve uzunluk bildiren **ilig**, *Babur-nâme*'de iki kez kullanılmıştır.

Clauson'a göre **elig** “*el, kol; parmak genişliği*” anlamındadır. (EDPT: 140b)

Reşit Rahmeti Arat'a göre “*parmak; yan yana dizilmiş 6 parça (cev) genişliğinde bir ölçü*” anlamına gelir. (ARAT 1987: 614)

Her tutam dört ilig, yene her ilig/ Altı cev arzı boldı bil bu bilig (BN5: 351b/3)

“Her tutam, dört parmak (ilig) ve her parmak altı arpa (cev) genişliğindedir; bunu bil.”

3. A. 2. Oq atımı

Oq atımı < اووق ائىمى *oq at-(I)m+ı: oq* isim kök “ok”; *at-* fiil kök “atmak, fırlatmak, göndermek”, *-(I)m:* fiilden isim yapan ek. Bir mesafe ölçüsü olan **oq atımı**, *Babur-nâme*'de iki kez kullanılmıştır.

Clauson **atım** ifadesini “bir ok atımının kat ettiği mesafe” olarak tanımlar. (EDPT: 59b) Ayrıca Clauson *okta-* fiilinde türetilmiş olan **oktam** maddesini *Divan-ı Lüğati't Türk* örneğiyle verir: **Bir oktam yer** “Bir ok atımı yer, bir okun gideceği mesafe” (EDPT: 80b) Marcel Erdal'a göre “*ok+ta-: to shoot an arrow at something*” fiilinden ölçü kelimeleri yapan -m eki ile **oktam** türetilmiştir. (WF: 456)

Reşit Rahmeti Arat'a göre “mesafe ölçüsü için kullanılan bir tabirdir; Beveridge'e göre, *482 yarda.*” Ayrıca Arat, *ok* yerine *gez, tîr* ve *tîr-gez* tabirinin kullanıldığını da belirtir. (ARAT, 1987: 638)

Suat Ünlü'nün *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*'nde “ok atımlık mesafe” ifadesi yer alır. (ÜNLÜ, 2013: 860)

Bir oq atımı qoyıraq yene bir aralga barıp çadır tikip olturdum. (BN5: 379b/12)

“Bir ok atımı daha aşağıda bulunan başka bir adaya giderek, çadır kurdurup oturdum.”

3. A. 3. Qarı

Qarı < قارى *Bir uzunluk ölçü birimi olan qarı*, *Babur-nâme*'de sıkça kullanılmıştır.

Clauson'a göre “bir arşın olan ölçü birimi, karış; dirsekten parmak uçlarına kadar olan mesafe” anlamındadır. (EDPT: 644/a)

Divan-ı Lügati't Türk'te “arış, kolun dirsekle parmak ucu arasındaki kısmı” veyahut “kumaşı ölçmek için kullanılan arşın.” (DLT: 686)

Erngenke elig qarı bözüm üm tükemez.

“Bekar adamın şalvarı için elli arşın kumaş yetmez. Çünkü ona yabancı öğüt vermez.” (DLT: 57)

Şeyh Süleyman Efendi'ye göre “Bir kulaç” (LÇTO: 218/a)

Reşit Rahmeti Arat'a göre “6 tutam uzunluğunda bir mesafe ölçüsü” demektir. (ARAT 1987: 616)

Her êkki araba fâsılâsı yétti sékkiz qarı bolgay édi kim zencîr tartılır édi. (BN5: 310b/14)

“Her iki arabanın arası yedi-sekiz karı kadardı ve buraya zencir çekilirdi.”

Belendlığı tahmînen qırq éllik qarı bolgay. (BN5: 340b/4)

“Yüksekliği tahminen kırk-elli karıdır.”

Bu fasîllerniñ belendlığı ottuz qırq qarı yavuşur. (BN5: 341b/14)

“Duvarların yüksekliği otuz-kırk karı kadar vardır.”

Dédiler bir yarım qarı bir qadem / Her qarı bil ki bardur altı tutam. (BN5: 351b/2)

“Bir kademe bir buçuk karı dediler; bil ki, her karı altı tutamdır.”

Peymâyış tanâbını bu mezkûr bolgan bir yarım qarı bile kim toqquz tutam bolgay. Qırq qarı ta'yîn qılıldı kim bu yüz tanâpı bir kürûh bolgay. (BN5: 351b/4-5)

“Ölçü ipi, burada zikredildiği gibi, bir kadem = dokuz tutam = bir buçuk karı hesabı ile, kırk kadem uzunluğunda tesbit edildi ki, böyle yüz ip bir kürûh eder.”

3. A. 4. Qarış

Qarış < قاریش Bir uzunluk ölçü birimi olan **qarış** sözcüğü *Babur-nâme*'de sıkça kullanılmıştır. *qarış*: *karı*- fiilinden -ş- fiilden isim yapma eki ile türetildiği düşünülmektedir.

Clauson'a göre “bir arşın olan ölçü birimi, karış; dirsekten parmak uçlarına kadar olan mesafe” anlamındadır. (EDPT: 663b)

Ahmet Caferoğlu Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü'nde “**karıç: ölçek**” tanımını verir.

Divan-ı Lüğati't Türk'te qarış “karış, ölçü, bez ölçülen arşın” olarak geçer. (DLT: 687) Ayrıca *karış* sözcüğünden türetilen “karşat-: karışlatmak, karşılatmak” ifadesi de bulunmaktadır. (DLT: 689)

Ol bözüg karşıttı. “O, bezi arşınlattı.” Aslı karıştır; “karış” demektir. (DLT: 347)

Şeyh Süleyman Efendi'ye göre *qarış* “açık el baş parmak ucundan serçe parmak ucuna kadar olan uzunluk” anlamındadır. (LÇTO-218/a)

Reşit Rahmeti Arat'a göre *qarış* “gerilmiş baş parmak ucundan serçe parmak arasındaki mesafe” anlamındadır. (ARAT 1987: 616)

Bir şâhı bar burnının üstide. Uzunluğu bir qarışdın köprek. İki qarışhûd körülmeydür. (BN4: 275b/3)

“Burnu üzerinde tek bir boynuzu vardır; uzunluğu bir karıştan biraz fazladır. İki karış uzunluğunda olanı hiç görülmemiştir.”

İki küçükrek şâhı bar. Bogzıda bir qarışdın uzunraq tüki bardur. (BN4: 276a/7)

“Biraz küçük iki boynuzu vardır. Boğazında bir karıştan biraz uzun, tüyü vardır.”

Yene Kiyûrâdur. Bisyâr latîf ıdı bar. Müşkiniñ 'aybı budur kim huşkluqı bardur. Mını müşk-i ter dese bolur. Bisyâr latîf ıdı bardur. Egerçi öziniñ garîb tavr hey'eti bardur. Güliniñ uzunluğı bir yarım qarış-iki qarış bolgay. (BN4: 288a/3)

“Kiyûrâ: fevkalade latif bir kokusu vardır. Miskin kusuru kuru olmasındadır. Buna taze misk denilebilir. Fevkalade latif bir kokusu vardır. Gerçi kendisinin garip bri görünüşü vardır. Çiçeğinin uzunluğu bir buçuk-iki karış olur.”

3. A. 5. Tutam

Tutam < توتام Türkçe kökenli bir uzunluk ölçüsüdür. *tut-(A)m*: *tut-* fiil kök; *-(A)m*: fiilden isim yapan ek. Türkiye Türkçesinde uzunluk anlamından daha çok miktar anlamında kullanılmaktadır.

Kutadgu Bilig'de bir yerde “**tutam**” ifadesi tespit edilmiştir.

tutamça tiriqlik tüker alkınur

isiz edgü erse kör atı kalur

“Bu bir tutamlık hayat tükenir, sona erer; insanın iyi ya da kötü olsun , yalnızca adı kalır.” (KB:5265 /sf. 884)

Reşit Rahmeti Arat'a göre **tutam** “4 ilig (parmak) genişliğinde bir uzunluk ölçüsünün ismi” anlamındadır. (ARAT 1987: 657)

*Dédiler bir yarım qarı bir qadem / Her qarı bil ki bardur altı **tutam** (BN5: 351b/2)*

“Bir kademe bir buçuk karı dediler; bil ki, her karı altı tutamdır.”

*Her **tutam**tört ilig, yene her ilig / Altı cev arzı boldı bil bu bilig (BN5: 351b/3)*

“Her tutam, dört parmak (ilig) ve her parmak altı arpa (cev) genişliğindedir; bunu bil.”

*Peymâyiş tanâpını bu mezkûr bolgan bir yarım qarı bile kim toqquz **tutam** bolgay. Qırq qarı ta'yîn qılıldı kim bu yüz tanâbı bir kürûh bolgay. (BN5: 351b/4-5)*

“Ölçü ipi, burada zikredildiği gibi, bir kadem = dokuz tutam = bir buçuk karı hesabı ile, kırk kadem uzunluğunda tesbit edildi ki, böyle yüz ip bir kürûh eder.”

Suat Ünlü'ye göre “tutam, tutulacak yer, kulp; dört parmağın tutacağı kadar” anlamındadır. (ÜNLÜ, 2013: 1165)

3. A. 6. Yıgaç

Yıgaç < بیغاچ *Babur-nâme*'de kullanılan bir uzunluk ölçü birimidir.

Clauson **ıgaç** biçiminde olan sözcüğün aslında “ağaç” anlamında olduğunu, buna ek olarak “yaklaşık 5 km'lik uzaklık, bir saatlik seyahat süresi kadar mesafe ölçüsü” anlamını da taşıdığını ifade eder. (EDPT: 79/b)

*Divan-ı Lüğati't Türk'te **yıgaç** ifadesi için “fersah, uzunluk birimi” tanımı yapılmış, Bir yıgaç yir “Bir fersah yer” örneği verilmiştir. (DLT: 352)*

Aysu Ata tarafından hazırlanan *Kıyasü'l-enbiya* dizininde “**yıgaç**: yaklaşık 6 km'lik uzaklık ölçüsü” tanımı yapılmıştır. *Nehcü'l-feradis*'te de aynı tanım bulunur. (KE: 732) (NF: 482)

*Ol aydı kim: Men Dâvud peygambar oğlu Süleymân men tédi taqı bizke icâzat berdi kim kiriy tép taqı men kirmedim. Baqar men, mürebba' sarây turur, uzını taqı on ün **yıgaç** turur, éni taqı on üç **yıgaç** turur. (NF: 64-10)*

*Kerek kim meni tün buçuqında cümle halayıq yatmışda bir téweke yüklegeysiz taqı Kûfedin çiqarsañız, taqı ékki **yıgaç** barsañız, sahrâda 'İzzî atlıg qızıl tepe bar, ol töpeni qazısañız anda bir taşdın tahta çiqgay. (NF: 155-3)*

Şeyh Süleyman Efendi'ye göre “yıgaç, ağaç, ferseng” anlamdadır ve şu örneği verir:

Misal

Ta körüندی alar karaları hem

Kalmadı bir yıgaç araları hem (LÇTO-312/b)

Reşit Rahmeti Arat'a göre **yığaç** “Devir ve mıntıkaya göre değişen bir uzunluk ölçüsüdür. Babur’un zamanında mesâfe tesbitinin hangi esas ve usûllere göre yapıldığını kat’iyetle söylemek güçtür. Babur’un yığaç ile gösterdiği mesafe, bugünkü ölçülere göre, 4-8 İngl. mili arasında değişmektedir (Beveridge). Yığaç tabiri Farsça nüshada “ferseng” ile tercüme edilmiştir. Babur, kürûh tabirinin mil mukabili Hindçe bir isim olduğunu tasrih ettiği halde, aynı tabiri eserinin Türkistan’a ait kısmında da kullanırken, bunu yığaç karşılığı almış gibi görünmektedir.” (ARAT, 1987:667)

Lemgânât’tın Kâbil’ga on üç on dört yığaç bolgay keltürgünçe ba’zı narençler harâb nolur. (BN4: 286a/12)

“İnceliğinden, Lemganat’tan on üç-on dört yığaç mesafede olan Kâbil’e getirilinceye kadar bazı portakallar harap olur.”

Estarâbâd narençini Semerkand’ga êkki yüz yétmiş êkki yüz séksen yığaç bolgay élderler. (BN4: 286a/14)

“Estarâbâd portakalını, iki yüz yetmiş-iki yüz seksen yığaç mesafede olan Semerkand’a götürürler.”

Suat Ünlü’ye göre “ortada duran kişi seslendiğinde uçtakilerin sesini işittiği mesafenin üç katı kadar olan malum uzaklık, bir günlük yol” anlamındadır. (ÜNLÜ 2013: 1250)

3. B. Yabancı Kökenli Mesafe ve Uzunluk İfadeleri

3. B. 1. Argamçı

Argamçı < Moğ. ارغامچی Argamçı, genellikle “halat, ip” anlamında kullanılmıştır ve Babur-nâme’de altı kez geçmektedir. Bir kez de yükseklik ölçüsü anlamında kullanılmıştır.

Şeyh Süleyman Efendiye göre “Yüki deveye tahmil¹ eder; halat” anlamındadır. (LÇTO: 9b)

Reşit Rahmeti Arat’a göre “mesafe (yükseklik)” ölçüsüdür. (ARAT, 1987: 578)

Lessing’e göre “organ, ip, halat” anlamındadır. (LESSING, 2003: 83)

Ersin Teres tarafından hazırlanan *Çağataycada Söz Yapımı* adlı doktora tezinde **argamçı** için şu açıklama yapılmıştır:

“**argamçı** ‘organ, ip, halat; uzunluk ölçü birimi olarak’ (< Moğ. *argam* ‘ip, organ’ + Çağ. *çı*) sözcüğü Moğ. *argam* ‘ip, organ’ sözcüğüne Çağ. *+çi* ekinin eklenmesiyle türemiş bir

¹ tahmil: Ar. yükleme

sözcüktür. *Dictionnaire turk-oriental*'de argamçı 'develerin üzerine bir şey yüklemek için kullanılan ip' kaydı düşülmüştür (DTO²: 13).

Doerfer Moğolcadan Çağataycaya geçen sözcüğü Ana Türkçe *arga-* 'eğer kayışını sıkıştırmak' şeklinde açıklamıştır. Ayrıca bu kökün *argaç* 'argaç, atkı' sözcüğünün de kökü olduğunu belirtmiştir. Doerfer *argaç* sözcüğünü açıklarken *arga-* eyleminin Türkçeden Moğolcaya geçtiğini ve Moğolca *-mçi* ekini alarak Türkçeye geri alıntılandığını da aktarmaktadır (TMEN³ I: 13; TMEN II: 457)."

*Üstâd 'Alî Qulî'ga fermân boldı kim Rûm destûrı bile arabaların arasında zencîr ornıga üyniñ hâmdın **argamçılar** eşip birbirige bağlaylar. (BN4: 264a/5)*

"Üstad Ali-Kulî'ya, Rûm usulüne göre, arabaların arasındaki zincirler yerine, öküz derisinden halatlar büküp, arabaları birbirine bağlaması emredildi."

*Uzun bir **argamçıga** uluq delvni bağlap bu galtak üstige salıpturlar. **Argamçınıñ** bir uçı üyga bağlapturlar. Bir kişi üyni haydamaq kérek. Bir kişi delv delv suyını tökmek kérek. Her qatla üy tartıp delvni çıkarı yanar mahallda bu ol bu ol argamçı üyniñ yolıga üy sidük ve tézeki bile mülevvesdür tégip yene çâhqa түşer. (BN4: 274a/7-9)*

"Uzun bir ipe kovayı bağlayıp, bu makara üzerine koymuşlar. İpin bir ucunu da öküze bağlamışlar. Bir adamın öküzü yürütmesi ve birinin de kovadaki suyu boşaltması lazımdır. Bu öküz bu ipi çekip, tekrar döndüğü zaman, her defasında bu ip, öküzün pisliği ile kirlenmiş olan yolun üzerine sürünüp, tekrar kuyuya düşer."

*Élniñ itmînân-ı hâtırı ve çerikniñ istihkâm-ı zâhiri üçün araba yétmegen yérge yıgaçdın sipâye dék nime yasap her ékki sipâyeniñ arasını kim yétti sékkiz qarı bolgay öyniñ hâmdın **argamçılar** qılıp mazbût u merbût qılıdı. (BN5: 311a/9)*

"Halkın endişesini gidermek ve asker in istihkam hazırlığı için, arabaların yetişemediği yerlere, ağaçtan sehpa gibi şeyler yapıp, yedi-sekiz karı olan her sehpa arası, öküz derisinden yapılmış halatlarla, birbirine sıkıca bağlandı."

*Bir **argamçı** belend qayadın bir tégirmen suyı şarıldap түşedür. (BN5: 343b/8)*

"On beş-on altı kadem kadar yüksek bir kayadan, bir değirmen işletebilecek kadar su, şarıltı ile düşer."

3. B. 2. Cev

² Dictionnaire turk-oriental

³ Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen I-IV

Cev < Ar. ج “arpa” hububat anlamında Arapça kökenli bir sözcüktür. **Cev** (arpa) genellikle ağırlık ölçü birimi olarak kullanılsa da uzunluk anlamı da ifade etmiştir. Orta boy altı arpa tanesi bir parmağın uzunluğunu temsil etmiştir. *Babur-nâme*'de uzunluk ölçü birimi olarak kullanılmıştır.

Her tutam dört ilig, yene her ilig / Altı cev arzı boldı bil bu bilig (BN5: 351b/3)

“Her tutam, dört parmak (ilig) ve her parmak altı arpa (cev) genişliğindedir; bunu bil.”

3. B. 3. Gez

Gez < Far. كز Mesafe ölçüsü anlamı veren **gez** Farsça kökenlidir. *Babur-nâme*'de bir kez kullanılmıştır.

Reşit Rahmeti Arat'a göre **gez** “ok atımı” anlamındadır. (ARAT, 1987: 609)

Walter Hinz **gez** için şu açıklamayı yapar:

“Gez, İran'da arşın için kullanılan tabirdir, aynı ülkede arşın için sık sık *zar* ve *zirâ* tabirleri de kullanılır, ancak bunun tesbiti zordur.

XVII. yüzyılda 1 *gez-i şâhî*, Chardin'e göre «3 pieds moin un pouce» = 94,745 cm, J. Fryer'e göre, 37,5 inches = 95,15 cm idi, ortalama olarak 95 cm olurdu.

XIX. yüzyılda Basra'da 1 *gez* = 94 cm idi.

Gez-i şâhî'nin yanında bir de *gez-i mükesser* vardı. Bu «kısaltılmış arşın», halı, ipek ve iyi kumaşların ölçümünde kullanılırdı. Chardin'e göre bu arşın *gez-i şahî*'nin 2/3'si kadardı veya (onun hesabına göre) 63,12 cm. Fryer'e göre ise 27 inches = 68,58 cm idi. Bu son bilgi bizim çok yaygın olan Halep kumaş arşınıyla karşı karşıya bulunabileceğimizi gösterir ki, buna daha önce 68 cm değer biçmiştik.

Bugün İran'da sadece bir tek *gez* vardır, bu da 104 cm'dir.” (HINZ, 1990: 76)

Steingass'ta **gez** ‘bir metre kumaş ölçmek için; 24 parmak veya altı el uzunluğu ölçek; ölçüsü normal boylu bir adamın yarısı yüksekliğine eşit’ şeklinde tanımlanır. (STEINGASS, 2004: 1087b)

Suat ünlü *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*'nde **gez** için “kısa talim oku, nişane” tanımını verir. (ÜNLÜ, 2013: 394)

Mehmet Kanar *Farsa-Türkçe Sözlük*'te “arşın, 104 cm'lik bir uzunluk birimi; yeleksiz, kısa talim oku” tanımını verir.

Bir gezatımı yér kélip ta'zîm qılıp yandı. (BN5: 357a/5)

3. B. 4. Kürûh

Kürûh < Far. كروه Farsça'dan alınan **kürûh** Babur-nâme'de en sık kullanılan ölçü birimidir.

Reşit Rahmeti Arat'a göre **kürûh** "4000 kadem (=mîl) uzunluğunda bir mesafe ölçüsüne Hindistanlılarca verilen isim" anlamındadır. (ARAT, 1987: 629)

Babur, Agra ile Kabil arasındaki posta menzilleri tayini münasebeti ile, kürûh'u mil'e göre tesbit etmiştir:

6 cev (arpa) = 1 ilig (parmak)

4 ilig (parmak) = 1 tutam

6 tutam = 1 karı

1½ karı = 1 kadem

4000 kadem = 1 mil = 1 kürûh

Kâfirinîj dâ'iresi biziñ ordudın êkki kürûh bolgay. (BN5: 352a/7)

"Kafirin dairesinden bizim ordugâha iki kürûh kadar vardı."

'Îmâret qılmaqqa münâsip Âgra'dın Çendîrî cenûbdagı baqa toqsan kürûh yoldur. (BN5: 335b/6)

Tört miñdür qadem bile bir mîl / Bir kürûhanı Hind êli dér bil (BN5: 351b/1)

"Bir mil, kademle dört bindir; bil ki, ona Hind halkı bir kürûh der."

Peymâyiş tanâpını bu mezkûr bolgan bir yarım qarı bile kim toqquz tutam bolgay. Qırq qarı ta'yîn qılıldı kim bu yüz tanâpı bir kürûh bolgay. (BN5: 351b/4-5)

"Ölçü ipi, burada zikredildiği gibi, bir kadem = dokuz tutam = bir buçuk karı hesabı ile, kırk kadem uzunluğunda tesbit edildi ki, böyle yüz ip bir kürûh eder."

3. B. 5. Menzil

Menzil < Ar. منزل Temel anlamıyla "inmek, konmaklamak misafir olmak" anlamlarındaki Arapça kökenli **menzil** sözcüğünün "ev, konak; iki konak arası, bir konak yol; posta ve posta tatarları beygirlerinin bulunduğu mahal" anlamlarını da barındırır. Yusuf Halaçoğlu *İslam Ansiklopedisi'*nde **menzil** hakkında şu bilgileri verir:

"Ortaçağ İslâm ve Türk devletlerinde ber'îd, Moğollar ve İlhanlılar'da yam adı altında görülen haberleşme teşkilâtı, Osmanlı Devleti'nde her ikisinden de faydalanılmak suretiyle tesis edilmiş olan menzil teşkilâtı ile yürütülmüştür.

Devlet tarafından bir yerin menzil tayin edilebilmesi için normal zamanlarda ulakların sıkıntı çekmemesi ve seri haberleşmeyi önleyecek derecede iki menzil arasının birbirine uzak mesafede bulunması rol oynardı. Ayrıca sefer esnasında ordunun dinlenmesi ve îâşe akışının kolayca yapılabilmesi, menzil noktalarının tesbitinde belirleyici olurdu. Konaklama noktaları birbirine eşit uzaklıklarda olmayıp her bir menzil coğrafi şartlara, emniyetin ve menzil ihtiyaçlarının sağlanabileceği yerlere göre değişik mesafelerde kurulmuştu. Menziller, ana ve tâli yollar üzerinde haberin çabucak yerine ulaştırılabilmesi için üç saatten yirmi sekiz saate kadar olan mesafelerde tesis edilmiştir. Doğrudan menzil tayin edilmeyen, fakat ulakların uğramak zorunda kaldıkları mahallerde ahalinin ulağın ihtiyacını karşılamak zorunluluğu vardı.

Menziller, başlangıçta eyaletlerin durumu ile serhadlerde elde edilen bilgileri devlet merkezine bildirmek ve hükümetin emirlerini gereken yerlere ulaştırmak için kurulmuştu. Daha sonraları ordunun sefer esnasında îâşesinin temini, özel haberleşmeler, şehirler arasında irtibatın ve nakliyenin sağlanması gibi amaçlara da yönelmiştir.” (HALAÇOĞLU, 2004)

Çün Sultân Ahmed Mîrzâ mürâca'at qıldı, iki-üç *menzildin* soñ mizâcî i'tidâl nehcidin münharif bolup muhriq ısıtma teb târî boldı. (BN1: 18a/6)

“Sultan Ahmed Mirza yardım istedi. İki üç menzilden sonra yüzünde ansızın yakan sıtma belirdi.”

3. B. 6. Mîl

Mîl < Ar. ميل Bir mesafe ölçü birimi olan **mîl**, *Babur-nâme*'de iki kez kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde de kullanılan *mil*, kara mili ve deniz mili olmak üzere iki çeşittir.

Reşit Rahmeti Arat'a göre **mîl** “4000 kadem uzunluğunda bir mesafe ölçüsü” anlamındadır. (ARAT, 1987: 632);

Steingass'a göre **mîl** “4000 arşın” anlamını ifade etmiştir (STEINGASS, 2005: 1363b).

Ferit Devellioğlu'na göre **mîl** “bir kilometreye yakın bir uzaklık” anlamındadır . (DEVELLİOĞLU, 2013: 753)

Cengiz Kallek'e göre **mîl** “Bir uzunluk ölçüsü. Kelimenin aslı Latince “bin” anlamındaki *mille* olup (Grekçe milion) Roma ordusunun –her iki ayak birer tane olmak üzere- 1000 çift adımda yürüdüğü mesafeyi ifade etmek için kullanılmış, Roma İmparatorluğu'nun nüfuzu altındaki bölgelere de geçmiştir. Latin alfabesindeki “M” harfinin değeri de 1000'dir. Arap dilcilerinin, gözün erişebildiği mesafeyi gördükten sonra başka tarafa “meyl” etmesi sebebiyle bu uzaklığa aynı kökten “göz erimi kadar uzunluk” anlamında mîl adı verildiği

şeklindeki açıklamaları bir yakıştırmadan ibaret olmalıdır. Kelime, “açık alandaki bir kimsenin cinsiyetinin veya gidiş istikametinin anlaşılamayacağı mesafe” şeklinde de tanımlanmıştır. Mesafe belirtmek için birer mil aralıklarla dikilmiş yol işaretlerine de Arapça’da mîl adı verilir.” (KALLEK, 2005)

Bu kürûhları mîl bile muvâfiq ta’yîn qılıdı. (BN5: 351a/13)

“Bu kürûhlar mile göre tesbit edildiler.”

Tört miñdür qadem bile bir mîl / Bir kürûh anı Hind éli dér bil (BN5: 351b/1)

“Bir mil, kademle dört bindir; bil ki, ona Hind halkı bir kürûh der.”

3. B. 7. Qadem

Qadem < Ar. قدم Temel anlamıyla “ayak”, yan anlamıyla “yarım arşın veya 30,5 santimetre uzunluğundaki ölçü birimi” olan **qadem** sözcüğü Arapça’dan alınmıştır. *Babur-nâme*’de mesafe bildiren ölçü anlamında sıkça kullanılmıştır.

Reşit Rahmeti Arat’a göre **qadem** “9 tutam = 1,5 karı uzunluğunda bir mesafe ölçüsü” anlamındadır. (ARAT, 1987: 614)

Tört miñdür qadem bile bir mîl / Bir kürûh anı Hind éli dér bil (BN5: 351b/1)

“Bir mil, kademle dört bindir; bil ki, ona Hind halkı bir kürûh der.”

Dédiler bir yarım qarı bir qadem / Her qarı bil ki bardur altı tutam (BN5: 351b/2)

“Bir kademe bir buçuk karı dediler; bil ki, her karı altı tutamdır.”

Buyurup édım kim Münîr’din yanganda bir kişi Sûn’nuñ yaqasidin atınıñ her qademini ordugaça sanasun. Yégirme üç miñ ve bir yüz sanaptur kim qırq altı miñ ékki yüz qadem bolgay kim on bir yarım kürûhdur. (BN5: 369b/13-14: 370a/1)

“Münir’den dönerken, bir adamın, Sûn’un sahilinde ordugâha kadar, atının her adımını saymasını söyledim. 23100 adım saymış ki, 46200 kadem veyahut 11½ kürûh eder.”

3. B. 8. Şer’î

Şer’î < Ar. شرعى **Şer’î** Arapça kökenli bir uzunluk ölçüsünün ismidir. (ARAT, 1987:649)

Walter Hinz’a göre **şer’î** “mil = 4000 şer’î arşın = 1/3 fersah = yaklaşık 2 km’dir.” Şeklindedir. (HINZ, 1990: 77)

‘Ömer Şeyh Mîrzâ kim munı pâyitaht qıldı, bir iki mertebe taşgarıraqdın yana cerler saldı. Fergâna’da munça berk qurgan yoqtur, mahallâti qurgandın bir şer’î yıraqraq tüşüptür. (BN1: 5a/1)

“Bunu merkez yapan Ömer Şeyh Mirza, bir iki kademe dışarıdan, tekrar çukurlar kazdırdı. Fergana’da bunun kadar sağlam başka bir kurgan yoktur. Mahalleleri kurgandan bir şer’i uzaktadır.”

H’âce Yahyâ Sultân ‘Alî Mîrzâ qaşıdın kélip ittifâq [u] yekcihetliq sözini araga saldı. Sözni körüşmekke qoyup Semerqandın iki-üç şer’î qoyaraq Sogd tarafıdın mén çerigim bile bardım. (BN1: 38a/4)

“Hoca Yahya, Sultan Ali Mirza tarafından gelip, itifak yapılarak, tek cephe vücuda getirilmesini teklif etti. Görüşmeği kararlaştırdık. Ben askerim ile Semerkand’dan iki-üç daha aşağıda olan Soğd tarafından, kararlaştırdığımız yere gittim.”

Bu sudın bir uluq rûd ayrıpturlar belk deryâcedür, Dergam Suyı dérler. Semerqand’nuñ cenûbıdın aqar; Semerqandın bir şer’î bolgay. (BN1: 45a/12)

“Bu sudan büyük bir kol ayrılmıştır. Derya kadar geniş olan bu suya, Dergam suyu derler. Semerkand’dan bir şer’i mesafededir ve şehrin cenubundan akar.”

Kâbul’nuñ garb-cenûbıdın uluq qarlıq tağ tüşüptür. Qarı qarga yeter. Kem yıl bolgay kim qarga yétmegey. Kâbul’da yahdânlar yahı tükense, bu tağdın qar keltürüp yah-âb qılıp içler. Kâbul’dın üç şer’î bolgay. (BN2: 136a/10)

“Kâbil’in cenub-i garb’inde ve ondan üç şer’i mesafede bir kar dağı vardır; bir senenin karı ikinci senenin karına kadar kalır ve bittiği sene az olur. Kâbil buzcularının buzları biterse, bu dağdan kar getirerek, buzlu su yapıp içler.”

Bu hisâb bile beş öleñ bolgay, her êkki öleñ Kâbul’dın birer şer’î bolgay. (BN2: 130a/6)

“Bu hesapla beş çayır oluyor. Her iki çayır Kâbil’den bir şer’i mesafededir.”

3. B. 9. Tanâb

Tanâb < Ar. طناب Bir mesafe ölçü birimi olan **tanâb** Arapça kökenlidir. Babur-nâme’de mesafe anlamından ziyade “halat, ip” anlamında kullanılmıştır.

Reşit Rahmeti Arat’a göre **tanâb** “peymâneş tanabı; ölçü ipi; 1 tanap = 40 kadem ve 100 tanap = 100 kürûh uzunluğunda bir mesafe ölçüsü” anlamındadır. (ARAT, 1987: 651)

Walter Hinz **tanâb** için şu açıklamayı yapar:

“XVII. yüzyıla ait bir İran kroniği içindeki bir nottan anlaşıldığına göre, bu İran halat ölçüsü, Arabların aşl’ı ile aynıydı. Buna göre, 80 zar-i şer’î veya şer’î arşın (herbiri 49,875 cm) 1 tanâb ediyordu. Böylece bu da 1 aşl gibi 39,9 metre eder. 150 tanâb da 1 fersah eder.” (HINZ, 1990: 78)

Ünlü'ye göre "halat, kalın ip" (ÜNLÜ, 2013: 1075)

Âgra'dın Kâbul'gaça Çıqmaq Béğ Şâhî Tamgaçı'nıy nevîsendelığı bile tanâp ırgay. (BN5: 351a/8)
(Bu örnekte mesafe anlamında kullanılmıştır.)

"Çıkmak Bey, katiplik vazifesini yapacak olan Şâhî Tamgaçı ile birlikte, Agra'dan Kâbil'e kadar olan mesafeyi ölçecek."

Peymâyış tanâpını bu mezkûr bolgan bir yarım qarı bile kim toqquz tutam bolgay. Qırq qarı ta'yîn qılıdı kim bu yüz tanâpı bir kürûh bolgay. (BN5: 351b/4-5) (Bu örnekte ip, halat anlamında kullanılmıştır.)

"Ölçü ipi, burada zikredildiği gibi, bir kadem = dokuz tutam = bir buçuk karı hesabı ile, kırk kadem uzunluğunda tesbit edildi ki, böyle yüz ip bir kürûh eder."

Değerlendirme ve Sonuç

Çağatay edebiyatının ve Barbur'un en önemli eserlerinden biri olan *Babur-nâme*'deki mesafe ve uzunluk ölçülerini Türk dili ve edebiyatı alanına kazandırmak, eserin anlam bütünlüğünü daha iyi kavrayabilmek amacıyla hazırlanan bu çalışmada *Babur-nâme*'nin Haydarabad nüshası ele alınarak *Babur-nâme* metninde geçen 'mesafe ve uzunluk' ile ilgili terimler metinde taranarak tespit edilmiş ve metinden örnekler Türkiye Türkçesi çevirileri ile verilmiştir.

Babur-nâme üzerinde yapılan çalışmada 'mesafe ve uzunluk' ölçü birimlerinin çoğunluklu olarak Türkçe kökenli olduğu, bunların yanında bir tane Moğolca kökenli, iki tane Farsça kökenli, yedi tane de Arapça kökenli sözcük tespit edilmiştir. Türkçe kökenli olan sözcükler yapım ekleri ile türetilmiş, Arapça, Farsça ve Moğolca olan sözcükler ise doğrudan alınmıştır.

Babur-nâme edebi değer bakımından başlı başına bir önem taşımaktadır. Babur'un konuşur gibi rahat ifadesindeki sadelik ve doğallığın yarattığı hususi güzellik, süse ve gereksiz kelime oyunlarına kaçmadan söylemek istediğini en az kelime ile canlandırmasını bilen yalın ifade gücü, *Babur-nâme*'yi sevimli ve okuyucuya yakın kılan özelliklerdir. Babur'un kullandığı sözlerin tek başına bütün bir Çağatay lehçesi sözlüğünü kuracak kadar zengin kadrosu, olay ve varlıkların en belirleyici taraflarını yakalayan olgun ve güzel işlenmiş dili ile *Babur-nâme* Çağatay edebiyatında nesrin şaheser seviyesine yükseldiği bir zirve olmuştur.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

- ARAT, Reşit Rahmeti (1987). Vekayi-Babur'un Hâtıratı, Cilt:I-II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- (2006). Kutadgu Bilig - Yusuf Has Hacib, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- CAFEROĞLU, Ahmet (2015). Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- CLAUSON, Sir Gerard (1972). An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century, Clarendon Press, Oxford.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2013). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet B.. AKKOYUNLU, Ziyat (2014), Divanu Lugati't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ERDAL, Marcel. (1991), Old Turkic Word Formation, A Functional Approach To The Lexicon, Vol. II, Wiesbaden.
- ERKAL, Mehmet (1991). "Arpa", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 3: sayfa 391-392.
- GABAIN, A. Von (2007). Eski Türkçenin Grameri (Çev. Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- HALAÇOĞLU, Yusuf (2004). "Menzil", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 29: sayfa 159-161.
- HINZ, Walter (1990). İslamda Ölçü Sistemleri (Çev. Acar Sevim), Marmara Üniversitesi Yayınları No.587, İstanbul.
- KANAR, Mehmet (2019). Farsça-Türkçe Sözlük, Say Yayınları, İstanbul.
- LESSING, Ferdinand D. (2003). Moğolca-Türkçe Sözlük (Cilt I-II) (Çev. Günay Karaağaç), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Mahmud Bin Ali (2014). Nehcü'l-Ferâdis, Uştmahtarın Açuk Yolu (Cennetlerin Açık Yolu)(Tıpkı basım ve çeviri yazı Janos ECKMANN, Yayımlayanlar Semih TEZCAN-Hamza ZÜLFİKAR, Dizin-Sözlük Aysu ATA), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- MAHMUD, Kaşgarlı (2014). Divanu Lugati't-Türk (Haz. Ahmet B. Ercilasun, Ziyat Akkoyunlu), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- RABGUZİ (1997). Kısasü'l-enbiya (Peygamber Kıssaları) (Cilt I-II) (Haz. Aysu Ata), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- SAMİ, Şemseddin (2009). *Kamus-ı Türkî* (Haz. Ömer Faruk Akün), Kapı Yayınları, İstanbul.
- STEINGASS, F. (2005). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- TEKİN, Talat (2014). *Orhon Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÜNLÜ, Suat (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Eğitim Yayınevi, Konya.
- YÜCEL, Bilâl (1995). *Babür Divanı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

2. Makaleler

- ATMACA, Emine, *Kazak Türkçesinde Ölçü ve Ölçü Adları*, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi 27. Sayı
- KAMAN, Sevda, *Firdevsü'l-İkbâl'de Geçen Ağırlık, Mesafe ve Uzunluk Ölçü Adları*, Çeşm-i Cihan: Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi, ISSN: 2149-5866 Cilt:5, Sayı: 1, s. 48-68, Yaz 2018.
- KARABEYOĞLU, Adnan (2012). "Babürnamedeki Bazı Cümle Yapıları Üzerine." *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/4, s. 427-442.
- RAHİMİ, Farhad (2018), *Çağatay Türkçesi Sözlükleri Bibliyografyası*, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 7(1), 69-104.
- ORAL SEYHAN, Tanju (2007), *Çağatayca İki Zafername Tercümesinde Kullanılan Bazı Uzunluk Ölçüsü Birimleri*, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, Cilt 4, Sayı 2.

3. Tezler

- ÇEVİK, Gökhan (2014), *Babur-nâme'nin [184a-244b] Arasındaki Bölümü (Metin, Gramatikal Dizin ve Sözlük)*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜZELDİR, Muharrem (2002), *Abuşka Lügati (Giriş-Metin-İndeks)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- KAVALLI, Seda (2016), *Babur-nâme'nin [304a-382a] Arasındaki Bölümü (Metin, Gramatikal Dizin ve Sözlük)*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KOCA, Duygu (2013), *Babur-nâme'nin [1b-60b] Arasındaki Bölümünün Gramatikal Dizini ve Sözlüğü*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ŞEN, Mesut (1993), “Gazi Zahirüddin Muhammed Babur (Giriş-Metin (Kabil ve Hindistan Bölümleri)-Açıklamalı Dizin)”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ŞİRİN, Bilal İsmail (2017), *Babur-nâme'nin [120a-183a] Arasındaki Bölümü (Metin, Gramatikal Dizin ve Sözlük)*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ŞEN, Mesut (1993), *Gazi Zahirüddin Muhammed Babur Giriş-metin (Kabil ve Hindistan Bölümleri) Açıklamalı Dizin*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

TERES, Ersin (2009), *Çağataycada Söz Yapımı*, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

TERZİOĞLU, Hakan (2016), *Babur-nâme'nin [245a-304b] Arasındaki Bölümü (Metin, Gramatikal Dizin ve Sözlük)*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

4. Sempozyum /Konferans / Bildiriler

TEKCAN, Münevver (2006), “Qariš, a Unit of Measurement in Turkic Languages”, *Man and Nature in the Altaic World*, s.399.

ÖZYETGİN, Melek, [Tarihi Türk Dili Alanında Uzunluk Mesafe Ölçümünde Kullanılan Birimler](#), ICANAS 38 (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), Ankara, Türkiye, 10-15 Temmuz 2007.

5. Diğer Yayınlar

KALLEK, Cengiz (1992). “Batman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 5: sayfa 199-200.

KALLEK, Cengiz (2005). “Mil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 30: sayfa 53-54.

KALLEK, Cengiz (2005). “Miskal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 30: sayfa 182-183.